

МОВА І МОВЛЕННЯ

Заїченко М. Г., студ. гр. ЛС-806

Усе те, що пересічні мовці розуміють під словом мова, насправді є власне мовою і мовленням. Розмежування мови і мовлення теоретично обґрунтоване швейцарським лінгвістом Ф. де Соссюром, одним із найвідоміших теоретиків мовознавства й основоположників сучасного етапу в мовознавстві.

Незаперечним фактом є те, що існує єдина українська мова. Однак кожен із тих, для кого українська мова є рідною, користується нею по-своєму. Мовець бере з неї не все (всього він не зможе засвоїти за життя), а лише те, що йому вкрай необхідне і відповідає його мовним уподобанням. Іншими словами, кожного мовця характеризує власне мовлення, яке є унікальним, неповторним.

Ставлення лікаря до хворого не може визначатися лише емоціями. Поведінка лікаря, особливо коли він змушений діяти швидко й рішуче, звичайній людині може здаватися холодною і безпристрасною. Гуманне ставлення лікаря до хворого визначається розумінням його суб'єктивного стану, чутливим відношенням, дбайливим ставленням під час обстеження і лікування. Особливою вимогою до лікаря є необхідність бути терплячим, толерантним і володіти собою. Однією з передумов розвитку позитивних стосунків є надання хворому можливості «психічної вентиляції», тобто можливості вільної розповіді про його переживання, проблеми, скарги, турботи і занепокоєння. І, навіть, якщо лікар має обмежений час для цього, він не повинен показувати, що дуже зайнятий.

Урівноважена особистість лікаря є для хворого комплексом гармонійних зовнішніх стимулів, котрі значною мірою впливають на його одужання. Медичний працівник повинен виховувати і формувати свою особистість, по-перше, спостерігаючи за реакцією на свою поведінку, безпосередньо в розмові з хворим, за його мімікою, жестами, інтонацією; а по-друге, опосередковано, дізнаючись про свою поведінку, стиль і манери від своїх колег. Практична психологічна проблема виникає тоді, коли лікар помічає, що стосунки між ним і хворим є несприятливими. Тоді лікареві не залишається нічого іншого, як поводитися стримано, терпляче, не піддаватися на провокації і не провокувати самому, намагатися спокоем і розумінням завоювати довіру хворого.

Мова - система одиниць спілкування і правил їх функціонування. Іншими словами, мова - це інвентар (словник) і граматики. Мовлення - конкретно застосована мова, засоби спілкування в їх реалізації. До мовлення належать говоріння (мовленнєвий акт) і результати говоріння (текст). Правомірно говорити про мовлення окремої людини, про мовлення молоді, усне побутове мовлення, художнє мовлення тощо. Усе це різне використання можливостей мови. Для того, щоб краще зрозуміти різницю між мовою і мовленням, Ф. де Соссюр наводив аналогію з шахами. Шахова дошка, шахові фігури та правила шахової гри - мова; конкретне розігрування шахової партії - мовлення.

Загалом мову і мовлення розрізняють за такими параметрами:

1) Мова - явище загальне, абстрактне; мовлення - конкретне. Загальне (мова) реалізується в конкретному (мовленні). Конкретність мовлення виявляється в тому, що його можна чути, записати на магнітну стрічку, бачити і прочитати (якщо йдеться про текст). Мову безпосередньо спостерігати неможливо. Саме тому лінгвіст має справу з мовленням (вивчає мовлення або тексти). Завдання лінгвіста "добути" з мовлення мову.

2) Мова - явище відносно стабільне, довговічне, загальноприйняте; мовлення - динамічне (рухливе), випадкове й унікальне. Так, наприклад, сучасна українська літературна мова охоплює період від І. Котляревського до наших днів, її норми (орфоепічні, орфографічні, лексичні та граматичні) є відносно стабільними й загальноприйнятими. У мові немає помилок, у ній усе правильно. У мовленні люди можуть припускатися помилок. Мову можна порівняти з написаною композитором симфонією. Під час виконання симфонії (мовлення) хтось із музикантів помилково може "взяти" не ту ноту. Зрештою, і весь твір по-своєму може бути "прочитаний" і зінтерпретований диригентом.

3) Мова - явище психічне, а мовлення - психофізичне. Мова існує в індивідуальному розумі, в душі, у психіці людей, які становлять певну мовну спільність. Мовлення, крім психічного, має ще фізичний (фізіологічний) аспект, пов'язаний із його породженням і сприйманням.

Особливо помітний цей аспект при звуковій (акустичній і фізіологічній) характеристиці мовлення. Мовлення можна

характеризувати за темпом, тембром, тривалістю, гучністю, артикуляційною чіткістю, акцентом тощо.

4) Мовлення - лінійне, мова - нелінійна. Мовлення розгортається в часі. Для того, щоб вимовити якусь фразу, потрібен певний часовий проміжок, бо слова вимовляються послідовно одне за одним. А в мові всі звуки, слова, словоформи тощо існують одночасно. На відміну від мовлення, мова має ієрархічну будову.

Дехто з мовознавців протиставляє мову мовленню, як соціальне індивідуальному. Насправді і мова, і мовлення - явища соціальні, бо основна функція мови - бути засобом спілкування. І люди розмовляють (користуються мовленням) не для того, щоб демонструвати своє вміння говорити, а щоб передати комусь якусь інформацію. Щоправда, мовлення має й індивідуальний аспект. Воно є індивідуальним за виконанням, завжди належить конкретним людям. Індивідуальність мовлення полягає у підборі мовних елементів, в улюблених синтаксичних конструкціях, у частотності вживання мовних засобів, у мимовільних чи навмисних порушеннях мовних норм тощо.

З історичного погляду мовлення первинне, а мова вторинна. Спершу виникали в мовленні окремі слова, фрази тощо, а згодом із фактів мовлення склалася мова. З погляду сучасності, навпаки, мовлення твориться з фактів мови: для вираження думки мовець відбирає з мови необхідні мовні одиниці й оформляє їх у фразу за наявними в мові граматичними правилами.

Однак слід пам'ятати, що мова і мовлення тісно пов'язані між собою: мова не тільки породжує мовлення, стримує його неспинну стихію, а й живиться ним, змінюється, розвивається під його впливом. У мовленні з'являється нове, оказіональне, яке з часом може проникнути в мову, стати фактом мови.

Мовленнєву діяльність, а саме психічні закономірності породження та сприйняття мовлення, механізми, які керують цими процесами і забезпечують оволодіння мовою, а також мовну здатність людини в контексті її психічних та інтелектуальних здібностей вивчає психолінгвістика, яка виокремилася як лінгвістична дисципліна в середині ХХ ст.

Мислення - узагальнене й абстрактне відображення мозком людини явищ дійсності в поняттях, судженнях і висновках. Мисленню властиві такі процеси, як абстракція, узагальнення, аналіз, синтез,

постановка певних завдань і знаходження шляхів їх розв'язання, висунення гіпотез тощо.

Щодо мови і мислення в науці існували два протилежні й неправильні погляди - ототожнення мови й мислення (Д. Шлейєрмахер, Й.-Г. Гаман) і відривання мови від мислення (Ф.-Е. Бенекє). Представники першої точки зору вважали, що мова - це всього лише форма мислення. А оскільки відомо, що кожне явище має форму і зміст, то мова й мислення разом становлять один об'єкт. Представники протилежного погляду стверджували, що мова й мислення між собою абсолютно не пов'язані, мислення не залежить від мови, воно здійснюється в інших формах.

Насправді мова й мислення тісно пов'язані між собою, але цей зв'язок не є простим, прямолінійним, тому єдність мови та мислення не є їх тотожністю. З одного боку, немає слова, словосполучення, речення, які б не виражали думки. Однак мова - це не мислення, а лише одне з найголовніших знарядь, інструментів мислення. З іншого боку, існують й інші форми мислення, які здійснюються невербально (несловесно).

Отже, мова - система одиниць спілкування і правил їх функціонування.

Мовлення - конкретно застосована мова, засоби спілкування в їх реалізації.

До мовлення належать говоріння (мовленнєвий акт) і результати говоріння (текст). Правомірно говорити про мовлення окремої людини, про мовлення молоді, усне побутове мовлення, художнє мовлення тощо. Усе це - різне використання можливостей мови.

Унікальність мовлення полягає у своєрідному використанні мовних засобів, у вживанні оказіональних (випадкових) слів, словоформ, словосполучень тощо. Мова - явище психічне, а мовлення - психофізичне.

З історичного погляду мовлення - первинне, а мова - вторинна. Спершу виникали в мовленні окремі слова, фрази тощо, а згодом із фактів мовлення склалася мова.

Наук. кер. - Сахно П.І.